DINIY-HUQUQIY TERMINLARNING KONSEPTUAL MA'NO TARKIBI VA ULARNING INGLIZCHA TARJIMADA IFODALANISHI ("OCHIQ XAT" VA "OPEN LETTER" ASARLARI MISOLIDA)

Maxliyo Azimova
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Toshkent, O'zbekiston
E-mail: aziimovam@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-7644-1261
Ilmiy rahbar: **Baxodir Odilov** – f.f.n. dotsent

Annotatsiya. Mazkur tezisda Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Ochiq xat" asari va uning ingliz tilidagi "Open Letter" tarjimasida qo'llangan fiqh, munkar va ummat diniy-huquqiy terminlarining konseptual ma'no tarkibi qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda terminlarning lug'aviy mazmuni bilan bir qatorda, ularning diniy-madaniy kontekstdagi semantik komponentlari va tarjimada qayta ifodalanish xususiyatlariga e'tibor qaratiladi. Tahlilda asosiy sema, qo'shimcha semalar, baholovchi komponent hamda tushunchaning diniy-huquqiy doirasi kabi mezonlardan foydalaniladi. Kuzatishlar ayrim terminlarda transliteratsiya tushunchaning tashqi shaklini saqlasa-da, uning mazmunini to'liq ochib bermasligi mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: diniy-huquqiy termin, konseptual sema, semantik tarkib, tarjima, fiqh, munkar, ummat, transliteratsiya, semantik siljish.

KIRISH

Diniy matnlarni tarjima qilishda diniy-huquqiy birliklar muayyan tushunchani ifodalash bilan birga, diniy bilim, axloqiy baho va jamoaviy mansublik kabi mazmuniy komponentlarni ham qamrab oladi. Bunday birliklarni boshqa tilga o'girishda ularning shakliy ko'rinishini saqlash muhim bo'lsa-da, konseptual tarkibidagi ma'no qatlamlarini ham hisobga olish lozim.

Mazkur tezisning maqsadi "Ochiq xat" va "Open Letter" asarlaridagi fiqh, munkar va ummat terminlarining konseptual ma'no tarkibini hamda tarjimada semantik komponentlarning saqlanishi yoki o'zgarishini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy-semantik va kontekstual tahlil usullaridan foydalaniladi.

ASOSIY QISM

1. Fiqh terminining konseptual ma'no tarkibi

Fiqh termini diniy bilim doirasida shakllangan tushunchani ifodalaydi. Uning ma'nosini oddiy tushunish yoki biror narsani yaxshi o'zlashtirish bilan cheklash terminning maxsus diniy mazmunini to'liq namoyon qilmasligi mumkin.

Asliyat va tarjima qiyosida fiqh birligi ingliz tilida "mastering of something deeply" shaklida izohlangan. Ushbu ifodada biror masalani chuqur o'zlashtirish yoki puxta anglash mazmuni oldinga chiqadi. Biroq mastering komponenti bilimni egallash va mahorat bilan bog'liq ma'noni kuchaytiradi, holbuki terminning diniy kontekstdagi mazmunini faqat shu komponent bilan chegaralash yetarli emas.

Konseptual-semantik jihatdan bu holatni uch mezon asosida baholash mumkin:

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Asosiy sema	chuqur anglash va tushunish
Qo'shimcha sema	bilimni puxta egallash
Kontekstual komponent	diniy bilim va tushunchalarni anglash bilan bog'liq maxsus mazmun.

2. Munkar terminida semantik va baholovchi komponentlar

Munkar diniy-axloqiy kontekstda nomaqbul deb qaraladigan xatti-harakat yoki holatni ifodalovchi birlik sifatida namoyon bo'ladi. Uning mazmunida faqat harakatni nomlash emas, balki unga nisbatan salbiy baho mavjudligi ham muhimdir.

Inglizcha tarjimada termin "the blameworthy action" birikmasi bilan izohlangan va uning mazmuni "the bad, filthy action which is condemned by the religion and Shari'ah" tarzida kengaytirilgan. Bu ifodada blameworthy, bad va filthy birliklari salbiy baholash komponentini yuzaga chiqaradi. Condemned by the religion and Shari'ah qismi esa bahoning diniy-huquqiy asosini ko'rsatadi.

Mazkur misolda quyidagi semantik komponentlarni farqlash mumkin:

Asosiy sema	nomaqbul yoki qoralanadigan xatti-harakat
Baholovchi sema	xatti-harakatning nomaqbul va qoralanadigan ekanligi
Diniy-huquqiy komponent	xatti-harakatning din va shariat mezonlari asosida qoralanishi
Ekspressiv komponent	filthy so'zi orqali ifodalangan kuchliroq salbiy bo'yoq

Tarjima terminning salbiy bahosini va diniy-huquqiy doirasini ochishga intiladi. Shu bilan birga, filthy kabi kuchli baholovchi birlikning qo'llanishi ifodaning emotsional darajasini oshirishi mumkin. Biroq bu holatni asliyatga nisbatan aniq kuchayish deb baholash uchun asl matndagi tegishli kontekst va uning baholovchi ohangi bilan bevosita qiyoslash zarur.

3. Ummat terminida konseptual mazmunning qayta ifodalanishi

Ummat diniy-madaniy kontekstda alohida shaxsni emas, balki muayyan e'tiqod bilan bog'langan jamoani anglatadi. Shu sababli terminning konseptual mazmuni jamoaviy mansublik va diniy birlik bilan bog'liq komponentlarni o'z ichiga oladi.

Tarjimada Ummah shaklining saqlanishi terminning o'ziga xos nomlanishini va diniy-madaniy mansubligini tanib olishga yordam beradi. Biroq transliteratsiya tushunchaning barcha semantik qatlamlarini o'z-o'zidan ochib bermaydi. Uning mazmuni matndagi izoh va kontekst orqali aniqlashadi.

Asliyatdagi "e'tiqod va tasavvurda o'rta, adolatli va afzal ummat" mazmuni tarjimada "the median, fair and the best Ummah in terms of discipline and the order" shaklida berilgan. Ushbu ifodada median, fair va the best birliklari o'rtalik, adolat va afzallik tushunchalarini ifodalashga xizmat qiladi. Biroq e'tiqod va tasavvur bilan discipline and the order o'rtasida mazmuniy farq mavjud: birinchi birikma qarashlar va e'tiqodiy yo'nalishga urg'u bersa, ikkinchisi tartib-intizom doirasini oldinga chiqaradi.

Konseptual tahlil natijasida quyidagi jihatlar ajralib chiqadi:

Jamoaviy sema	diniy jamoaga mansublik

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Baholovchi sema	adolat va afzallik.
O'rtalik komponenti	median orqali ifodalangan
Kontekstual siljish	e'tiqod va qarashlar bilan bog'liq mazmunning tartib-intizom doirasida qayta ifodalanishi

Qiyosiy natijalar:

Termin	Tarjimada ifodalangan jihat	Konseptual tahlilda kuzatiladigan masala
Fiqh	Chuqur anglash yoki puxta o'zlashtirish	Maxsus diniy mazmunning qay darajada ochilgani
Munkar	Qoralash, salbiy baho va diniy-huquqiy asos	Baholovchi va ekspressiv komponentlarning muvofiqligi
Ummat	Diniy jamoaga mansublik, o'rtalik va adolat	E'tiqodiy mazmunning tarjimada qayta ifodalanishi

Qiyosiy tahlil fiqh terminida maxsus diniy mazmunni ochish, munkarda baholovchi komponentlarni ifodalash, ummatda esa e'tiqodiy mazmunning tarjimada saqlanishi bilan bog'liq muammolar mavjudligini ko'rsatdi.

XULOSA

"Ochiq xat" va "Open Letter" asarlaridagi fiqh, munkar va ummat terminlarining qiyosiy tahlili diniy-huquqiy birliklarni tarjima qilishda ularning konseptual ma'no tarkibini hisobga olish zarurligini ko'rsatdi. Fiqh terminida maxsus diniy mazmunni izoh orqali ochish, munkar terminida baholovchi va ekspressiv komponentlarni muvofiq ifodalash, ummat terminida esa transliteratsiya bilan birga e'tiqodiy mazmunni saqlash muhimligi aniqlandi. Demak, diniy terminlar tarjimasini baholashda asosiy sema, qo'shimcha semalar va kontekstual komponentlar o'zaro bog'liq holda tahlil qilinishi lozim.

ADABIYOTLAR

1. Azimova M. Sh. Diniy matnlar tarjimasining amaliy muammolari : magistrlik dissertatsiyasi. – Toshkent : O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, 2026.
2. Muhammad Yusuf Sh. M. S. Ochiq xat. – Toshkent: Hilol-nashr, 2022. –232 b.
3. Mukhammad Yusuf Sh. M. S. Open Letter [Elektron manba]. – Hilol E-book. – 332 p.
4. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
5. Nida E. A. Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. – Leiden: E. J. Brill, 1964. – 331 p.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.